»I Kyrkiodörren ligger en förbränder Runesteen, utan någon mening. Troligen har Peringskiöld icke själv sett stenen, utan återger endast Bureus' uppgifter. Ingen senare uppgift finnes om stenen.

Inskrift (enligt Rhezelius):

...--hu...l...s...k--hultr--...

901. Håmö, Läby sn. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 172.

Litteratur: B 448, L 117, D 1:161. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 339; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 48; R. Dybeck, Reseberättelse 1863, Runa (fol.) 2 (1876), s. 35 f.; UFT h. 6 (1877), s. 10; O. v. Friesen, i UFT h. 24 (1908), s. 147 f., Runstenar i Uppland undersökta 1899—1901 (hs i ATA), Anteckningar (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 38; Handlingar i ATA 1938, 1939.

Äldre avbildningar: J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 448); Dybeck a. a.; v. Friesen foto (ATA, UUB); N. Sundquist foto 1939 (ATA).

I *Ransakningarna* (1672) meddelas: »Häme [sic!] i källare muhren 2 steenar påskrifne inmuhrade». De båda stenarna voro i själva verket delar av samma runsten. Redan vid denna tid var den sålunda sönderslagen, och de båda större fragment, som ha blivit bevarade, funnos på den plats i Håmö källare, där de ha suttit inmurade ända till senaste tid. — Peringskiöld: »Runesten i Håme Källarmur ... sönderbräckt och något skilliachtigt inmurat» (B 448: »I Håma källaremur; L 117: »Håme källaremur»). — O. Celsius har besiktigat stenen »i major Blosenhielms Kiällare d. 25 Sept. 1728».

I sin reseberättelse 1863 skriver Dybeck: »Runstenen i Håmö källare (Runurk. 161), sönderslagen i åtminstone tre stycken, af hvilka två äro på skilda ställen insatte i muren och det tredje sannolikt fått plats inuti densamma, förtjenar att snarligen uttagas och med omsorg ordnas, helst sådant kan ske utan synnerlig kostnad. Källaren är gammal och ytterst bristfällig (en nyare finnes vid gården). Såvida stenens alla delar kunna återfinnas, böra de förvaras i Upsala, eller framdeles i Sigtuna, ty han hvarken kan eller bör härefter resas å marken.» Och i *Sverikes runurkunder*: »Dessa tre runstensstycken voro redan för 180 år sedan inmurade i Håmö gamla källare och äro der ännu. De finnas å skilda ställen i den inre, högra sidomuren. Ritningen föreställer dem i den ställning till hvarandra, som de antagligt hade när stenen var hel. Den medlersta af de tre bilderna till höger är thyvärr något ofullständig och först när den felande delen af runstenen återfinnes, kan den bildliga föreställningen till sin helhet redas.»

Det dröjde ännu länge, innan Dybecks önskan om stenens uttagande gick i uppfyllelse. Källaren, där den suttit inmurad minst 275 år, förföll emellertid alltmera, och år 1939 beslöts, att den skulle rivas. Arbetet övervakades av landsantikvarien N. Sundquist, som därvid konstaterade, att utöver de två sedan gammalt kända delarna inga ytterligare runstensfragment funnos i murarna eller i grunden. Då runstenen alltså icke kunde kompletteras och då man därtill icke känner, var den ursprungligen har haft sin plats — att det skulle ha varit vid Håmö gård förefaller i varje fall osannolikt — beslöt Riksantikvarien, att fragmenten för framtiden skola förvaras i Statens Historiska Museum. Dit infördes de också under hösten 1939 (inv.-nr 22437).

Rödaktig, fältspatrik granit med hård yta. De båda fragmenten ha en gemensam brottyta och passa fullkomligt samman. Tillsammans utgöra de nära $^2/_3$ av den ursprungliga runstenen. Större delen av runslingan är bevarad jämte inskriften. Det ena fragmentet (A) utgör runstenens vänstra övre del med större delen av korset och runorna 1—30. Det andra (B) utgör den högra delen av stenen med runorna 30—70. Fragmentet A har en höjd av 0,58 m., en bredd av 1,20 m. Fragmentet B har en höjd av 1,30 m., en största bredd av 0,40 m. Längst ned har en remna

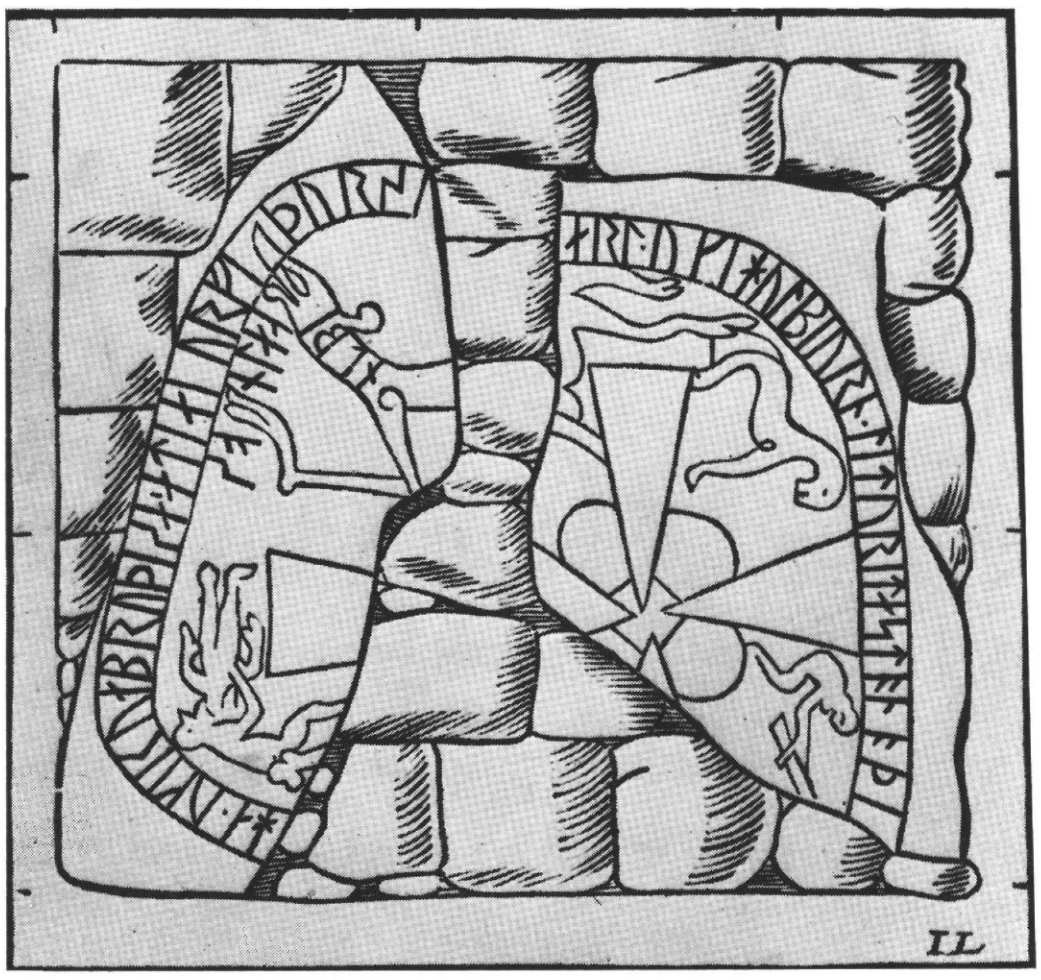

Fig. 420. U 901. Håmö, Läby sn. Efter B 448.

uppstått i fragmentet B, och ett mindre stycke av detta är löst, med nedre delen av runorna 57—58 **si**. Troligen har skadan uppkommit vid stenarnas transport. Vad som fattas är sålunda vänstra nedre fjärdedelen jämte ett kilformigt stycke av stenens mellersta del. Tyvärr har därmed en avsevärd del av ristningens ovanliga och intressanta ornamentik gått förlorad. Stenens (eller i varje fall ristningens) höjdaxel har gått genom korsarmen ovanför runorna 19—24 **ritast**. Höjden kan då beräknas ha varit minst 1,40 m. Bredden mitt över korsets sidoarmar är 1,30 m. Stenen har sålunda varit tämligen låg, men ungefär lika bred. Ristningen är djupt och jämnt huggen, såväl vad ornamentik som runor angår. Den är också synnerligen väl bevarad och överallt tydlig. Härtill har bidragit såväl den hårda, fältspatrika granitytan som det skyddade läget. v. Friesen anmärker (1908): »Jag erinrar mig för tillfället ingen annan ristning, där ʀundragen i den grad framstå med sin ursprungliga friskhet.» Detta intryck har dock i hög grad berott på att forskaren här ovanligt nog stod inför ett fall, då ristningsytan var alldeles ren, helt fri från smuts och täckande lavvegetation.

Inskrift:

... arl ᛁ uk ihulbiurn ᛁ litu rita stono þisa ᛁ ukirua bru þisa ᛁ at iafur faþur si ...
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

... ḥialbi ont hos
60 65 70

... Karl ok Igulbiorn letu retta stæina þessa ok gærva bro þessa at Iofur, faður sinn ... hialpi and hans.

»... Karl och Igulbjörn läto resa dessa stenar och göra denna bro efter Jovur, sin fader ... hjälpe hans ande.»

Till läsningen: 1 **a**: en naturlig avsats går snett över hst på platsen för **a**-bst. På v. sidan, alldeles i kanten av stenen, synas spår av huggning. Sannolikt har runan haft formen ᛋ, med bst endast t. v. Intet sk efter 5 **k**. Alla runorna i namnet 6—14 **ikulbiurn** fullt tydliga. 10 **b** har formen ᛓ; däremot icke 38 och 63 **b**. 20 **i** är icke stunget. 22 **a**: bst skär hst, men bst:s h. del är blott hälften så lång som den v. 25 och 27 **o** äro tydliga. 30 **s** är delad på de båda fragmenten. 33 **k** är icke stunget; icke heller 34 **i**. 37 **a** har dubbelsidig bst; likaså 44, 45, 48 **a**. 47—51 **iafur** är alldeles klart. 49 och 52 **f** ha raka, långsträckta bst. Intet sk efter 51 **r**. Bst i 53 **a** är mycket liten. Av 59 **h** finnes endast övre delen av hst jämte v. övre bst. R. 59—70 äro vänderunor. R. 65—70 stå utanför slingan.

Hadorph och Leitz (B 448): 28—31 **þiha**, 47—51 **iaiur**, 53 **i**; 59—60 **hi** saknas; 65—70 **anta os**. — Celsius: 28—31 **þisa**, 47—51 **iafur**, 53 **o**, 59 **h** saknas; 65—70 **ont hos**. — Dybeck: 28—31 **þina**, 47—51 **iofur**, 53 **i**; 59 **h** saknas; 65—70 **ont hos**. — v. Friesen: 28—31 **þisa**, 47—51 **iafur**, 53 **i**; 59 **h** saknas, likaså 64 **i**.

Redan Peringskiöld har iakttagit, att inskriften är densamma som på U 904 på Läby äng: »Här är samma mening, som på föregående minningzmärke [d. v. s. U 904], hvarest den tredie brodren kallades *Hulbiurn*, här *Ighulbiurn*; Fadrens namn där *Jufur*, här *Jafur*; där twå Jagthundar, här en häst. Korsmärket lika på bägge. Scando-Scytherne som woro Thors tienare, hafwa ifrån Hedendomen tecknat sina skiöldar med Thorsmärcket, samt stamm-wapn, och detz vthom ritat skiöldarne med sina bedrifter som *Homerus Iliad* bewitnar om *Achille*. Här på *Monumentet*, som är sönderbräckt och något skilliachtigt inmurat, finnes både Korset och en Häst, inritade innom en Drake, som slingar sig såsom en bord kring skiölden, föreställandes ther hos then döda *Jafurs* gärning, i så motto at här afbildas twå Karlar, then ene hållande then andra i halsen, then tredie kommande med en klubba at bulta den segrande i ryggen». — Också Dybeck framhåller (D 1: 161), att »inskriften, på ett eller flera namn när, [är] lika lydande med den som funnits å den nu förkomne runstenen i Läby äng [= U 904]». Och i *Runa* (fol.) 1876 tillägger han efter ett nytt besök: »Om de tu stycken af en runsten, hvilka äro inmurade i Håmös källare och ega nästan samma inskrift som å den ifråga varande Westerbystenen [= U 904], höra till en sten, som fordom stått i den sednares närhet, så tör det eller de stycken af Håmöstenen, hvilka saknas och förgäfves söktes, vara i marken vid denne Westerbysten, så vida icke det i prof. Schröders anteckningar nämnda runostycket i Läbys kyrka, hvilket jag icke kunnat finna, utgör fyllnaden i honom. Läbys kyrkas afstånd från Westerbystenen är ringa, icke Håmös».

I anslutning härtill har O. v. Friesen antagit, att Håmö-stenen ursprungligen har haft sin plats intill den ännu bevarade stenen vid den forntida Läbyvadsbron. Då i båda inskrifterna talas om »dessa stenar», är det sålunda U 901 och U 904 som avses. De ha stått vid södra landfästet av den långa bron, förmodligen en på vardera sidan av vägen. Sannolikt har den ena, U 901, med tiden fallit omkull och blivit sönderslagen, varefter ett par större delar ha blivit bortförda till det omkring 1 ½ km. avlägsna Håmö och inmurade i källaren. Då de återstående styckena icke kunde påträffas vid källarens rivning, torde de — såsom redan Dybeck har framhållit — med fog böra sökas på sin gamla plats vid Läby vad, om de nu ännu finnas i behåll. Men möjligt är ju, att de ha blivit bortförda åt annat håll och förstörda.

Inskriften har börjat längst ned på v. sidan, ungefär mitt emot avslutningen 52—58 **faþur sin**. Med hjälp av U 904 kan dess början suppleras: [**iarl ᛁ uk**]**arl ᛁ uk ihulbiurn**. Runslingans båda ändar, halsen och stjärten, ha sannolikt nedtill korsat varandra, liksom på U 904. Från det bevarade huvudet t. h. har halsen sålunda böjt av åt vänster, varefter kroppen på vanligt sätt följt stenens ytterkonturer. Sedan den nedtill korsat halsen, har den avslutats på vänstra sidan med en slingknut. Endast på detta sätt torde det vara naturligt, att den sats, varmed inskriften avslutats, har varit ristad med vänderunor. Hade den fortsatt omedelbart efter 52—58 **faþur sin**, fanns ingen anledning för ristaren att övergå till vänderunor. Ristaren har sålunda anbragt

bönen för den dödes själ i runslingans främre del, där plats fanns ledig, omedelbart framför det första namnet **iarl**. Han har velat ha runorna stående på slingans innerlinje och därmed nödgats bruka vänderunor. Om detta är riktigt, kan man också med stor sannolikhet sluta, att framför 59—64 **hialbi** måste ha stått mera än ordet **kuþ** 'Gud'. Säkerligen har stenen haft den hos Åsmund Kåreson så vanliga formeln [**kuþ ukuþs muþiʀ**] **hialbi ont hos** 'Gud och Guds moder hjälpe hans ande'. Runslingan räckte icke till, och de sista orden **ont hos** ha måst placeras utanför, ovanför rundjurets huvud.

Ornamentiken på U 901 har tydligen varit en variation av den på U 859 Måsta. Ristaren har haft att göra med stenar, som varit mycket likartade till formen, ungefär lika i höjd och bredd, och uppgiften blev därför likartad. En olikhet är ju, att på U 859 rundjurets huvud är vänt åt vänster, och kroppen går alltså i vänstervridande riktning runt stenens kanter; på U 901 är tvärtom rundjurets huvud vänt åt höger, och kroppen går i högervridande riktning. Huvudet är bakböjt som t. ex. på U 867. Det förefaller nästan, som om Åsmund roat sig med att vända rundjuret på U 904 helt om och lägga det på rygg. Så har han fått fram variationen i U 901; också framfoten finns där, nästan exakt lika, men uppåtvänd på U 901, nedåtvänd på U 904. Det kan icke vara något som helst tvivel om att den som har ristat U 859, d. v. s. Åsmund Kåreson, också har ristat U 901 (och U 904). Överensstämmelsen är fullständig i komposition, korsets centrala plats och form, runornas form och användning, bruket av skiljetecken och, icke minst, den karakteristiska, lätt igenkännliga ristningstekniken. Att Åsmund är mästare till runstensparet vid Läby bro, har också tidigare antagits av såväl Brate som v. Friesen.

I sin helhet kan Håmö-stenens inskrift sålunda rekonstrueras på följande sätt:

[iarl ᛫ uk]arl ᛫ uk ihulbiurn ᛫ litu rita stono þisa ᛫ ukirua bru þisa ᛫ at iafur faþur si[**n**]

[**kuþ ukuþs muþiʀ**] **hialbi ont hos**

23—27 **stono** är utan tvivel en felhuggning för **stino**, så som U 904 har. Ristaren har av misstag kommit att sätta **o**-bst på den första vokalen i ordet. Han använder **o**-runan som tecken för nasalerat *a*: **stono**, **ont**, **hos**. En språkhistoriskt intressant växling är **iafur** U 901: **iufur** U 904. Det är den *u*-omljudda vokalen det gäller, mellanljudet mellan *a* och *u*. Jfr också 10—14 **biurn**, den hos Åsmund vanliga formen. (Däremot har inskriften 52—56 **faþur**, icke **foþur**, såsom L 117 anger och efter denna källa Brate och Bugge i *Runverser*, s. 24, A. Kock, *Svensk ljudhistoria* 1, s. 407.) — En annan växling av intresse är **at** U 901: **abtiʀ** U 904.

Om namnet *Iarl* se U 307 (där dock belägget från L 99 utgår). Om *Igulbiorn* se U 51 (där dock beläggen från U 901 och U 904 saknas och böra tilläggas). Om mansnamnet *Iofurr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106. Det framhålles där, att det är rikligt belagt i uppsvenska inskrifter från vikingatiden. Emellertid bör framhållas, att de förhållandevis många beläggen tillhöra ett tämligen begränsat område: norra Uppland fr. o. m. Uppsala-trakten norrut. Namnet förekommer i följande socknar: Läby (U 901 och 904, avseende samme man), Rasbo (L 296), Bälinge (L 131 och 156), Ärentuna (L 216 och 220), Björklinge, (L 254) och Alunda (L 281). Intet enda belägg från Attundalund eller Fjärdhundraland eller från södra delen av Tiundaland. Samtliga hittills kända medeltida belägg på *Iavur* (*Iuvur*, *Iughur*) tillhöra Uppland. Det är namn på bönder i följande socknar: Rasbo, Alunda, Tuna, Vendel, Nora och Våla. I Danmark synes namnet vara helt okänt. I västnordiska källor förekommer *Iofurr* som verkligt personnamn endast en gång, buret av en person i Jämtland på 1400-talet. Vi ha här ett sällsynt klart fall av ett mansnamn med lokalt begränsad användning.

Korset har på båda stenarna fått en dekorativ utformning. Det dominerar i hög grad. En anmärkningsvärd olikhet förekommer: mellan korsarmarna finnas flikar, som på U 901 äro rundade, på U 904 skarpt spetsiga. Samma olikhet möter på de båda runstenarna vid Måsta. Även

i övrigt är en jämförelse mellan runstensparet vid Måsta och det vid Läbyvad i hög grad befogad. Utrymmet mellan korsarmarna är fyllt av figurer. Åsmund Kåreson visar här liksom annorstädes en benägenhet för figurframställning, som är påfallande. Man frågar sig, vad avsikten har varit med dessa bilder, om de endast varit en fri lek eller om de ha haft någon symbolisk innebörd, och vidare vad förebilderna kunna ha varit. På U 859 finnes endast en dekorativ ormflätning. På den andra Måsta-stenen (U 860) finnas fyra djurfigurer, av vilka åtminstone de båda nedre och största tillhöra fantasiens värld. Om någon avsikt att återge en verklighet kan här icke vara tal. På Läbyvad-stenen U 904 finnas nedtill ormflätningar, som likna U 859, och upptill mellan korsarmarna två klumpiga djur med bågböjda ryggar och otydliga huvuden. De likna det lilla djuret upptill på vänstra sidan på Måsta-stenen U 860. Man har, icke utan skäl, liknat dem vid björnar. De märkligaste figurerna finnas på Håmö-stenen, U 901. Nedtill på v. sidan har av allt att döma funnits en ormflätning, liknande den på U 904 och på U 859. Till denna hör väl det ormhuvud, som stiger rakt upp mot runslingan. Mellan korsarmarna på v. sidan står ett djur, som otvivelaktigt mest liknar en häst. Mitt emot på högra sidan finnes en egendomlig figurframställning, bestående av tre män, som synas vara i strid med varandra. De skola givetvis tänkas stå i samma plan, ehuru ristaren av utrymmets knapphet tvingats att ordna dem vertikalt. Den mellersta av dem har ett stadigt grepp om huvudet på den nedre mannen — huruvida det är ett vänskapligt eller fientligt grepp, en omfamning eller en strypning, är ej lätt att avgöra — under det att han själv får ett hugg i ryggen med ett vapen, som närmast liknar en hammare men kanske skall föreställa en yxa. Man får onekligen här intrycket av ett försök till realistisk framställning. Kan det vara en verklig händelse som återges? Och har den något samband med stenens uppgift som minnessten? I så fall måste man väl tänka sig, att den Jovur, över vilken stenen är rest, har dött en våldsam död. Att en sådan tolkning osökt måste tränga sig på åskådarna, talar väl för att den också är avsedd och riktig. Sannolikt är det då också Jovurs häst, som vi se till vänster. Det enda, som direkt talar emot denna tolkning av Håmö-stenens bilder, är att figurerna på systerstenen U 904 icke naturligt låta infoga sig i densamma. Skulle det kunna vara Jovurs hundar?

Människofigurerna synas vara helt oklädda. Det enda som karakteriserar dem är att de synas ha spetsigt hakskägg och ett tydligt utmärkt öga. De båda övre figurerna äro sedda i profil, den nedersta en face.

Det finnas i varje fall i figurerna på de båda runstenarna vid Läby vad ingenting som tyder på att de skulle ha haft en symbolisk innebörd. Detta är anmärkningsvärt, då det gäller en ristare av Åsmunds läggning, hos vilken, såsom väl känt är, det religiösa intresset är särdeles starkt framträdande.

Peringskiölds tolkning av figurerna på Håmö-stenen är förut omtalad. Dybecks tankar ha gått i en annan riktning. Han har, ehuru knappast med framgång, tänkt sig en framställning ur Sigurdssagan: »Bilderne å Håmöstenen förtjena uppmärksamhet... Man skådar tre män i handling, i strid med hvarandre, en häst som kunde göras till *Grane*, ett med honom samband egande slingdjur med klöf, samt sist ett utanför runslingan stående djur (? björn), som tyckes betrakta bardaleken.»

902. Kvarnbo, Läby sn.

Pl. 168, 169.

Litteratur: R. Dybeck, Reseberättelse 1863 (ATA), Runa (fol.) 2 (1876), s. 35; UFT h. 6 (1877), s. 10; O. v. Friesen, i UFT h. 24 (1908), s. 148, Anteckningar (UUB); G. Ekholm, Uppländska fornvägar (i: Upsala Nya Tidnings julnummer 1936), Ett uppländskt gravfält från La Tène-tiden (i: Fornvännen 1938, s. 69 f.); Fornminnesinventering i Läby sn 1937—38 (hs i ATA), med specialkarta över gravfältet vid Kvarnbo.

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning 1863 (ATA); C. M. Bolm, teckning 1877 (ATA); v. Friesen foto (UUB).